

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

ดิน น้ำ ป่า และแร่ธาตุต่าง ๆ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อมวลมนุษยชาติที่ได้พึ่งพิงเพื่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะป่าที่ให้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกวิธีและรู้คุณค่าก็จะสามารถทำให้มีทรัพยากรไปสู่รุ่นลูกหลานได้อย่างยั่งยืนเป็นการแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่สั่งสมและถ่ายทอดกันมา

ทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทยนับว่ามีความอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะป่าไม้ซึ่งนับได้ว่าเป็นป่าไม้ที่มีคุณค่าและคุณภาพ แต่จากการพัฒนาประเทศผ่านมา 41 ปี ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 8 (พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2544) เป็นการพัฒนาที่ขาดสมดุล คือ การพัฒนาที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญในความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และความทันสมัยยิ่งกว่าการพัฒนาด้านสังคม และด้านระบบนิเวศป่าจนเป็นเหตุให้ชุมชนเป็นผู้ทำลายป่าโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การพัฒนาที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจการผลิต (การเกษตร) มิได้ทำควบคู่ไปกับการรักษาระบบนิเวศ จึงมีการบุกรุกป่าเพื่อใช้ทำการเกษตรโดยมิได้ควบคุมการผลิต การพัฒนาสังคมที่ไม่สมดุลเป็นสาเหตุของการทำลายป่า เพราะระบบการศึกษาไม่พัฒนาปัญญา และความรู้ของคน ไม่สามารถที่จะ มุ่งเน้นการจัดการที่มีจิตสำนึกที่ดีในการใช้ทรัพยากรป่าไม้ได้ นอกจากนี้รัฐยังมีส่วนที่ทำให้ชุมชนอ่อนแอโดยการที่รัฐเป็นผู้ชี้้นำการพัฒนาไปทุกเรื่อง เช่น การทำเกษตรเชิงเดี่ยว ทำให้หน้าดินเค็ม การพัฒนาการท่องเที่ยว เช่น การทำรีสอร์ท สนามกอล์ฟ ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นป่า การพัฒนาที่ต้องการให้ประชาชนที่มีจำนวนมากขึ้นได้ อยู่ดีกินดี การสร้างที่อยู่อาศัยในแหล่งที่ไม่เหมาะสม การสร้างถนน และเขื่อน ซึ่งเป็นเหตุแห่งการทำลายป่า เนื่องจากการพัฒนาที่ขาดความรู้เรื่องระบบนิเวศที่แท้จริงทำให้เกิดระบบนิเวศล่มสลาย จากผลการพัฒนาที่ผ่านมาทำให้ ภูมิปัญญาเดิมถูกทำลาย ก่อให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรที่ยังคงมีอยู่จำนวนน้อย โดยเฉพาะการบุกรุกทำลายป่าซึ่งได้ขยายวงกว้างขึ้น แม้ว่ารัฐจะพยายามหาวิธีการแก้ไขปัญหาแล้วก็ตาม แต่ปัญหาป่าก็ยังคงดำเนินมาตลอดเวลา ปัจจุบันป่าไม้ก็ยังคงถูกทำลายมากขึ้นเรื่อย ๆ อย่างมิหยุดยั้ง (กองกรรมาธิการวุฒิสภา, 2540 หน้า 17-18)

ในอดีตประเทศไทยจัดว่าเป็นประเทศที่มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์มากโดยเฉพาะป่าไม้ ป่าไม้ที่ปรากฏอยู่ในภาคเหนือจัดว่าเป็นป่าฝนเขตร้อน ลักษณะโดดเด่นของป่าบริเวณนี้คือ ปริมาณ และคุณค่าของทรัพยากรชีวภาพ และพันธุกรรมประกอบขึ้นมาเป็นระบบนิเวศที่สมบูรณ์ มีความสำคัญและทรงคุณค่ายิ่งต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ในด้านการบริโภคและอุปโภค (เสนห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ, 2536 หน้า 27 - 30) วิถีชีวิตคนไทยในอดีตมีความเรียบง่าย มองเห็นความสำคัญและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์จึงทำให้มองเห็นคุณค่าของสิ่งอื่น ๆ ที่ให้คุณประโยชน์แก่ชีวิตตนเอง ด้วยความเชื่อดั้งเดิมของชาวชนบทมิได้มองเห็นธรรมชาติแต่เพียง กายภาพ และธรรมชาติในลักษณะที่เป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้ประโยชน์อย่างเดียว แต่มนุษย์ให้คุณค่าต่อสิ่งเหล่านั้น เช่น มองน้ำเป็นแม่คงคา มองดินเป็นแม่ธรณี มองป่าว่ามีเทวารักษ์ ตามความเชื่อของสังคมไทยคิดว่าคุณค่านั้นเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาของชาวบ้านใน การมองเห็นดังกล่าว ได้มีการปรับปรนให้เหมาะสมกับสภาพกาลตลอดเวลา (อานันท์ กาญจนพันธ์, ม.ป.ป.) ดังที่ปรากฏเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อที่เกี่ยวกับการรักษาป่าไม้ และลำน้ำที่ เรียกว่า พิธีบวชต้นไม้ พิธีการสืบชะตาแม่น้ำ วัฒนธรรมการเลี้ยงผีรักษาหมู่บ้าน พิธีกรรมในการตัดต้นไม้ของชาวบ้าน และพิธีการเซ่นไหว้ผีปู่ตาของชาวอีสาน เป็นต้น จากประเพณีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าประชาชนในท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ และแสดงให้เห็นถึงสำนึกใน ความเป็นเจ้าของธรรมชาติด้วย ดังนั้นเมื่อมีผลกระทบมาสู่ทรัพยากรธรรมชาติคนในท้องถิ่นจึง ดูแล และต่อต้านเมื่อประชาชนเห็นว่าการกระทำนั้นไม่ถูกต้อง (สมเกียรติ ประเสริฐ, 2542, หน้า 1) ต่อมาความคิดดั้งเดิมเริ่มถูกเปลี่ยนแปลงไปเมื่อรัฐได้รวมศูนย์อำนาจ เข้าสู่ ส่วนกลาง และมีแนวคิดในการพัฒนาประเทศแบบใหม่ โดยใช้การพัฒนาประเทศ แบบตะวันตก เป็นการ จุดประกายความคิดให้แก่ชุมชน โดยมีนโยบายในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยโดยเฉพาะนำหลักกฎหมายมาใช้กับป่าแต่การพัฒนากลับมีผลกระทบต่อพื้นที่ป่าทั่วประเทศ ทำให้มีจำนวนป่าน้อยลงและมีผลกระทบต่อระบบนิเวศอย่างมากมาย (เสนห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ, 2536, หน้า 82 - 134)

สาเหตุหลักของการลดลงของพื้นที่ป่าไม้นั้นมาจากหลายสาเหตุ ประการแรกเกิดจากการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำกินของชาวบ้าน มีทั้งชาวบ้านที่อยู่พื้นที่ราบและชาวไทยภูเขา ประการที่สองเกิดจากความผิดพลาดทางนโยบายของรัฐที่ออกกฎหมายต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การที่รัฐเปิดให้มีสัมปทานการทำป่า ซึ่งถือว่าเป็นการทำป่าไม้ได้ถูกต้องตามกฎหมาย เป็นการเปิดโอกาสให้นายทุนต่างชาติเข้ามาลงทุน เช่น นายทุนจากอังกฤษ ประการที่สามสาเหตุมาจากนโยบายการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานของ

ประเทศ ช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 1-5 (พ.ศ. 2504 - 2529) ได้มีการสร้างทางรถไฟ ถนน เขื่อน และอ่างเก็บน้ำต่าง ๆ มีผลทำให้ป่าถูกทำลายไปอย่างรวดเร็ว ประการที่สี่นโยบายการส่งเสริมภาคอุตสาหกรรม เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม รัฐจึงสนับสนุนให้ภาคเกษตรปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อป้อนผลผลิตเข้าสู่อุตสาหกรรม ดังนั้นเกษตรกรจึงบุกเบิกป่าเพื่อขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกมากยิ่งขึ้น เป็นผลกระทำทำให้พื้นที่ป่าน้อยลงจากสาเหตุหลายประการดังกล่าวได้ ทำให้พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยลดน้อยลงและอยู่ในขั้นวิกฤต (เสนห์ จามริก และ ยศ สันตสมบัติ, 2536. หน้า 134 -139)

สถานการณ์ของป่าในปัจจุบัน พื้นที่ป่าในประเทศไทยได้ลดลงอย่างรวดเร็วจากการศึกษาพบว่าพื้นที่ป่าในปี พ.ศ. 2504 มีพื้นที่ป่าร้อยละ 53.3 ของพื้นที่ทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2531 ป่าไม้ถูกบุกรุกและทำลายอย่างรวดเร็ว และภาคเหนือมีเนื้อที่ป่าไม้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.39 ของพื้นที่ป่า ในปี พ.ศ.2536 พื้นที่ป่าลดลงในภาคเหนือพื้นที่ป่าเหลือ ร้อยละ 44.35 ปี พ.ศ. 2538 พื้นที่ป่าไม้ภาคเหนือลดลงเหลือร้อยละ 43.55 หรือประมาณ 46,178,825 ไร่ ส่วนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ป่าไม้ที่น้อยที่สุด ในการประเมินพื้นที่ป่าไม้ ปี พ.ศ. 2543 พบว่าพื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยเหลืออยู่ประมาณ 109 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 33.96 ของเนื้อที่ป่าทั้งหมดของประเทศไทย (บุญเรือง ทองปิ่น, 2543. เว็บไซต์) ถึงแม้ว่าพื้นที่ป่าจะเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ยังไม่ถึงเกณฑ์ที่รัฐต้องการเพิ่มพื้นที่ป่าให้ได้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 รัฐจึงมีนโยบายในการปลูกป่าทดแทนอย่างกว้างขวาง โดยมีการปรับปรุงให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมของแต่ละแห่ง มีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับยุคสมัยแนวทางในการจัดการแหล่งป่าไม้ในลักษณะต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะแรกเป็นการจัดการที่มุ่งประโยชน์ในระยะยาวจึงใช้วิธีการอนุรักษ์ ระยะที่สอง เป็นการจัดการที่ใช้ประโยชน์ในหลาย ๆ ด้าน เพื่อสนองความต้องการของสังคมที่มีต่อป่าไม้ ระยะที่สาม คือ ปัจจุบันนี้เป็นการมุ่งเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร (ป่าไม้) ของแต่ละท้องถิ่นทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการท้องถิ่นเอง (กรมป่าไม้, 2538. หน้า 91 - 93)

การลดลงของพื้นที่ป่ามีมายาวนานถึงแม้ว่าในปี พ.ศ. 2543 มีพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นแต่ก็ยังคงก่อให้เกิดความยากไร้ของเกษตรกร ตลอดจนการเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความผิดพลาดจากนโยบายของรัฐจึงนำมาเพื่อพิจารณาแก้ไขพื้นที่ป่า โดยมึนโยบายการมีส่วนร่วม เพื่อใช้ในการจัดการกับป่า เพื่อให้เกิดผลผลิตที่ดีขึ้น และเพื่อลดการทำลายป่าธรรมชาติ จึงมีแนวคิดการจัดการป่าแบบป่าสังคมหรือป่าชุมชน

ป่าชุมชนเกิดจากการริเริ่มดำเนินการของคน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นการดำเนินงานโดยการริเริ่ม และพัฒนาโดยชุมชนเอง ซึ่งมีประวัติยาวนาน การรักษาพื้นที่ป่าเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนในท้องถิ่นของตนในลักษณะต่าง ๆ กลุ่มที่สองเป็นการดำเนินงานที่ริเริ่มโดยหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรของป่าชุมชน โดยพยายามสร้างโครงการ กิจกรรมเพื่อปลูกและรักษาป่าให้เป็นแหล่งทรัพยากรของชุมชน นั้น ๆ (สวนป่าชุมชน กรมป่าไม้, 2537. อ้างอิงจาก อารมณีย์ ชมชวัญ, 2542. หน้า 2)

การจัดการป่าชุมชนเกิดขึ้นเนื่องจากชาวบ้านในชุมชนเห็นความสำคัญของป่าที่สามารถให้ประโยชน์แก่คนในชุมชนได้ในด้านปัจจัยสี่ และอาศัยผลผลิตจากป่าเพื่อไปยังชีพ ดังนั้นชุมชนจึงต้องกำหนดขอบเขตของป่าการดูแลรักษาป่าไม้ ทั้งนี้เพื่อให้ป่าตอบสนองความต้องการของชุมชนภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สืบทอดและปรับปรนวิธีการเพื่อรักษาป่านั้น จึงมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของภูมิภาคที่ป่าชุมชนนั้นปรากฏอยู่ทั่วทุกภูมิภาคในประเทศไทยโดยปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2543 พบว่ามีป่าชุมชนไม่ต่ำกว่า 700 แห่งในภาคเหนือ (ศูนย์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมนิเวศวิทยา, 2544. เว็บไซต์)

สำหรับการจัดทำโครงการป่าชุมชนที่ริเริ่มโดยหน่วยงานภายนอก มีหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนที่สนใจงานป่าชุมชนได้มีการจัดทำโครงการป่าชุมชนในลักษณะต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ โครงการพัฒนาป่าชุมชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 โครงการจัดที่ทำกินให้กับราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี พ.ศ.2534 โครงการเยาวชนเกษตรปลูกต้นไม้เพื่ออนุรักษ์ป่าไม้และที่ทำกินเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในวาระพระชนมพรรษาครบ 60 พรรษา โครงการอีสานเขียว โดยดำเนินใน 17 จังหวัด ภาคอีสาน ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นเตือนให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกและตระหนักในความสำคัญ และเห็นคุณค่าของป่าไม้ (อารมณีย์ ชมชวัญ, 2542. หน้า 3)

ชุมชนตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ประกอบด้วยหมู่บ้าน จำนวน 6 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านแม่ตาวใต้ หมู่ที่ 2 บ้านแม่ตาวกลาง หมู่ที่ 3 บ้านแม่ตาวแพะ หมู่ที่ 4 บ้านแม่ตาวสันแป หมู่ที่ 5 บ้านแม่ตาวสันโรงเรียน และหมู่ที่ 6 บ้านดอนไชย จำนวนประชากร ประมาณ 6,677 คน เป็นหมู่บ้านที่คนร่วมมือกันต่อต้านการกว้านซื้อที่ดินของนายทุนเพื่อทำ สนามกอล์ฟ โดยการสืบทอดเจตนารมย์ของผู้นำหมู่บ้านที่ถ่ายทอดกันในการให้ความสำคัญ ของป่า จากการต่อสู้ครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้ร่วมมือกันของคนในชุมชน อย่างชัดเจน ตลอดจนมีปรัชญาแนวคิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการรักษาป่าชุมชน โดยเฉพาะยังเป็นแหล่งการเรียนรู้ การศึกษาดูงานทั้งในประเทศ และต่างประเทศ โดยเหตุผลนี้ ผู้วิจัยจึง คัดเลือกเป็นกรณีศึกษาเพื่อสืบค้น เจาะลึกเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านของชุมชนนี้ที่สามารถ ดำเนินการ จัดการป่าชุมชนแห่งนี้ให้มีสภาพคงอยู่และเป็นแหล่งทรัพยากรที่ชุมชนพึงพิงได้ใน สภาวะการณ์ เช่น ปัจจุบัน

1.2 จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษากระบวนการเกิด และการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านของชาวบ้าน ตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

1.2.2 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดภูมิปัญญาชาวบ้านชุมชนแม่ตาวมาใช้ในการ จัดการทรัพยากรป่าชุมชน

1.2.3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาชาวบ้านกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน แบบพึ่งตนเองของชุมชนตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

1.3 ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะทำให้เข้าถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการใช้ภูมิปัญญาของ ชาวบ้านตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ในการจัดตั้งองค์การรณรงค์เพื่อให้เกิด ความร่วมมือกันในการดำเนินการเพื่อปกป้องและแก้ไขปัญหาการทำลายป่าอันเป็นแนวทางหนึ่ง ของการรักษาป่าของชุมชนไว้ได้อย่างยั่งยืน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาองค์ความรู้และแนวความคิดในการสืบทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ในกระบวนการจัดการป่าชุมชนแบบพึ่งพาตนเอง

การศึกษามุ่งศึกษา ประชากร 2 กลุ่ม คือ

1.4.1 กลุ่มผู้ก่อตั้ง มุ่งศึกษากลุ่มที่เริ่มดำเนินการรักษาป่าไม้ และกลุ่มที่พัฒนาเป็นป่าชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน

1.4.2 กลุ่มสนับสนุนหรือกลุ่มสืบทอด เช่น กลุ่มข้าราชการที่อยู่ในตำบลแม่ตาว และนอกตำบล ประชาชนทั่วไปที่อยู่ในตำบลแม่ตาวทั้งผู้ใหญ่และเด็ก

1.4.2.1 กลุ่มสนับสนุน เช่น กลุ่มประชาชนทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ ข้าราชการทั้งในตำบลแม่ตาว และนอกตำบลแม่ตาว รวมทั้งนายอำเภอ ป่าไม้อำเภอ ป่าไม้จังหวัด และป่าไม้เขต ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานป่าชุมชนตำบลแม่ตาว

1.4.2.2 กลุ่มสืบทอด ได้แก่ กลุ่มประชาชน ทั้งผู้ใหญ่และเด็กที่อาศัยอยู่ในตำบลแม่ตาว กลุ่มข้าราชการที่ปฏิบัติงานที่มีส่วนส่งเสริมการสืบทอดเกี่ยวกับป่าชุมชนตำบลแม่ตาว เช่น ข้าราชการครู ข้าราชการองค์การบริหารส่วนตำบล

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษานี้มุ่งศึกษาเฉพาะภูมิปัญญาของชาวบ้านแม่ตาวที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการป่าในรูปแบบของป่าชุมชน การอนุรักษ์ รักษาป่าแบบพึ่งพาตนเอง และการเกิดและการสืบทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านแม่ตาว

1.6 นิยามคำศัพท์

แนวคิด (Concept) หมายถึง ความคิดเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นไปในทางเดียวกัน หรือความคิดเห็นทั่ว ๆ ไป เพื่อนำแนวคิดนั้นมาจัดการเป็นแนวทางในการจัดการป่าชุมชน ในที่นี้หมายถึง ความคิดของคนในชุมชนตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ในการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ตาว

ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึง องค์ความรู้ที่เป็นพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจของชาวบ้านที่เกิดจากการสั่งสมการเรียนรู้ ประสบการณ์ในชีวิตที่สืบทอดกันมาจาก คนรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาดังกล่าวอาจแสดงออกมาโดยผ่านกระบวนการทางจารีต ประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ มีทั้งลักษณะที่เป็นความรู้ความสามารถ หรือพิธีกรรมต่าง ๆ หรือแนวทางแก้ปัญหาและลักษณะที่เป็นความเชื่อ ประเพณี หรือวัฒนธรรม

การจัดการป่าชุมชน (Community Forest Management) กระบวนการในการดูแล รักษา การฟื้นฟู การกำหนดขอบเขตพื้นที่ป่า การใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ การพัฒนา หรือ การกระทำใด ๆ ที่ทำให้ทรัพยากรป่าไม้คงความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น เพื่อชุมชนจะได้พึ่งพาใช้ ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ผู้นำ (Leader) หมายถึง บุคคลที่ชาวบ้านเลือกให้เป็นตัวแทนและมีอำนาจในการ ตัดสินใจในที่นี้หมายถึงกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน พระ ผู้อาวุโสที่ชาวบ้านเคารพ นับถือในหมู่บ้านตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก รวมถึงนายอำเภอ ป่าไม้อำเภอ ป่าไม้จังหวัด และป่าไม้เขต ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานป่าชุมชนตำบลแม่ตาว

ขบวนการจัดการ (Management Process) หมายถึง กลุ่มคนที่ดำเนินการเพื่อให้ ได้มาซึ่งปัจจัยและวิธีการที่มาของกระบวนการจัดการป่าชุมชนบ้านแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ปัจจัยในที่นี้ หมายถึง สาเหตุที่มาของป่าชุมชน ภูมิปัญญาป่าชุมชน ภูมิปัญญา ของการ จัดตั้งองค์กร ภูมิปัญญาของการสร้างเงื่อนไข

ชุมชน (Community) หมายถึง หมู่ชนหรือกลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกันในที่นี้ หมายถึง ชุมชนตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ในการจัดการทรัพยากร ท้องถิ่น หมายถึง การที่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็น การจัดการ ดูแลและรักษาทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น เช่น การจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมกับ หน่วยงานของรัฐในท้องถิ่น การเสนอแนะแนวทางการจัดการที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และ สภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดกฎเกณฑ์การแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับหน่วยงานของรัฐในท้องถิ่น เป็นต้น

องค์กร (Organization) หมายถึง กลุ่มของชาวบ้านที่เข้าไปมีหน้าที่อย่างเข้มแข็งในกระบวนการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ตาว โดยข้อตกลงของคนในชุมชนตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการอย่างหนึ่งในการพัฒนามนุษย์ มนุษย์ทุกคนจะมีการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวจากคำสั่งสอนของบุคคลในครอบครัว บุคคลอื่น การสังเกต และจากสภาพแวดล้อม ซึ่งคนจะรับรู้ต่อสิ่งต่าง ๆ และสามารถคิดหาเหตุผลได้เอง การเรียนรู้จะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

การสังสมความรู้ หมายถึง การพิจารณาถ่วงถ่วงความรู้จากบทเรียนที่เรียนรู้แล้วนำมาเก็บรวบรวมไว้

การถ่ายทอดความรู้ หมายถึง การสื่อความหมายองค์ความรู้ที่มี ที่ได้เก็บรวบรวมสังสมอย่างเป็นระบบและสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง

ประยุกต์ใช้ความรู้ หมายถึง การนำความรู้ที่ได้เรียนรู้สังสมมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ หรือสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน (Network of Community Learning) หมายถึง การเรียนรู้ที่แพร่กระจายไปในชุมชนระหว่างชุมชน โดยผ่านเครือข่ายทางสังคม ได้แก่กลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่ม เครือญาติ กลุ่มทางการ กลุ่มไม่เป็นทางการ กลุ่มประเพณี กลุ่มอาชีพ เป็นต้น

กลุ่มก่อตั้ง หมายถึง กลุ่มผู้นำชาวบ้านในตำบลแม่ตาวที่ดำเนินการรักษาป่าและพัฒนาป่าในรูปแบบป่าชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน

กลุ่มสนับสนุน หมายถึง ข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ในตำบลแม่ตาว และข้าราชการที่อยู่นอกตำบลแม่ตาว ประชาชนที่อยู่ในตำบลแม่ตาวทั้งเด็กและผู้ใหญ่

กลุ่มสืบทอด หมายถึง กลุ่มประชาชนทั้งผู้ใหญ่ และเด็กที่อาศัยอยู่ในตำบลแม่ตาว

แต่ หมายถึง ทำนบหรือประตูน้ำที่แยกจากฝายเข้าสู่เหมืองขนาดเล็ก

ต่าง หมายถึง ประตูน้ำเล็ก ๆ แยกจากลำรางแต่ไปสู่วัรนา

ตอน หมายถึง ทำนบคลองย่อยที่มีขนาดเล็กที่สุดที่จ่ายน้ำเข้าสู่นาแต่ละแปลง

1.7 กรอบความคิดในการทำวิจัย

ชาวบ้านแม่ตาวสามารถใช้ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เดิมที่ถูกเก็บสะสมไว้ในรูปแบบต่าง ๆ ในระยะเวลาอันยาวนาน และประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับมาประมวลใช้แก้ปัญหาด้วยวิธีการหลากหลายจนเกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ป่าชุมชน จนทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข